

Облік операцій із кредитування в системі установ Ощадного банку України

У сучасних умовах господарювання все більшого значення набуває проблема формування ефективної методики обліку кредитних операцій банків. Мета дослідження – обґрунтування теоретико-методичних аспектів удосконалення організації обліку кредитних операцій на ПАТ «Державний ощадний банк України». Проаналізовано підходи вчених до трактування сутності «кредитна операція», визначено її місце в системі споріднених понять. Ідентифіковано організацію обліку кредитних операцій банку як процес, що охоплює розподіл обов'язків та кредитних повноважень під час здійснення операцій; опис процедур виконання кредитних операцій і контроль за ними.

Сформовано модель кредитування фізичних та юридичних осіб, яка дає можливість урахувати всі аспекти організаційного процесу обліку кредитних операцій та підвищити якість облікових процедур на ПАТ «Державний ощадний банк України».

Ключові слова: бухгалтерський облік, організація обліку, кредит, кредитні операції, юридична особа, фізична особа.

Постановка наукової проблеми та її значення. Останнім часом проблеми організації обліку кредитних операцій банківських установ набувають великого значення. Ця ситуація зумовлена зростанням конкуренції серед фінансових установ, які мають право здійснювати кредитні операції та з впровадженням сучасних інформаційних технологій, застосування яких можливе лише за умови чіткої організації облікового процесу. Отже, на сьогодні облік кредитних операцій має велике значення в якості надання банком своїх послуг. Правильне та достовірне ведення обліку кредитних операцій забезпечує процес здійснення комплексу заходів, які створюють умови для ефективного проведення цих операцій у банківських установах. У зв'язку з цим питання особливостей обліку кредитних операцій як специфічних економічних відносин між банком і позичальником набувають особливої актуальності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Вивченням організації обліку кредитних операцій банку займалися багато вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, а саме: О. В. Васюренко, М. А. Вознюк, Я. В. Грудзевич, Н. Г. Євченко, В. І. Капран, Л. М. Кіндрацька, В. Б. Кириленко, О. К. Коваленко, О. Г. Коренева, Р. Р. Коцовська, М. С. Кривченко, О. Е. Кузьмінська, Н. Б. Литвин, С. І. Омельченко та ін. Проте через відсутність єдиного теоретичного підходу до організації обліку кредитних операцій банку в сучасних умовах ця тема потребує детального дослідження з метою вдосконалення облікового процесу в установах Ощадного банку України.

Мета й завдання дослідження. Мета статті – дослідження проблем, пов'язаних з організацією обліку кредитних операцій у банку для формування ефективних методик обліку кредитних операцій на ПАТ «Державний ощадний банк України».

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Здійснюючи наукове дослідження організації обліку кредитних операцій, потрібно визначити поняття «кредитні операції банків».

Так, на думку Н. Б. Литвинової, кредитні операції – це вид активних операцій, пов'язаних із наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також гарантій, поручительств, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату відсотків та інших зборів із такої суми (відстрочення платежу) [7, с. 152]. Концептуальні підходи до трактування поняття «кредитні операції банків» відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Концептуальні підходи до трактування поняття «кредитні операції банків»

Автор	Дефініція
Г. І. Спяк, Т. І. Фаріон	Кредитна операція – це активна банківська операція, пов’язана з наданням позики або зобов’язання (гарантії, поручительства, авалю), яке в разі його виконання приведе до фактичного передавання коштів на кредитній основі [1, с. 140].
О. Г. Коренєва, Н. Г. Слав’янська, Н. Г. Євченко, О. В. Карпенко	Кредитні операції – це вид активних операцій банку, які пов’язані з наданням клієнтам залучених коштів у тимчасове користування – позик у готівковій або безготівковій формі та кредитів у формі врахування векселів, розміщення депозитів, операцій репо, на фінансування будівництва житла, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу тощо; із прийняттям зобов’язань про надання коштів у тимчасове користування – надання гарантії, поручительства, авалів тощо; із будь-яким продовженням строку боргу, яке здійснене в обмін на зобов’язання боржника щодо повернення заборгованої суми [2, с. 187].
Л. М. Кіндрацька	Кредитна операція банку – це вид активних операцій, пов’язаних із наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов’язань про надання коштів за настання умов, передбачених кредитною угодою [3, с. 217].
М. С. Кривченко, О. К. Коваленко, С. І. Омельченко	Кредитні активні операції пов’язані з наданням банком позичок, здійснених відповідно до принципів строковості, цільового характеру, забезпеченості та платності кредиту [4, с. 15].
В. І. Ричаківська, Г. П. Табачук	Кредит – це економічні відносини між юридичними та фізичними особами з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення й зазвичай, із виплатою відсотків [5, с. 200].
О. В. Васюренко	Кредит – це сукупність відповідних економічних відносин між кредитором та позичальником із приводу поворотного руху вартості (с.136) Н. Б. Литвин [8]. Кредит (кредитні операції) визначається як вид активних операцій, пов’язаних із наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов’язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантії, поручительства, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов’язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов’язання [6, с. 136].

На думку О. Е. Кузьмінської, для організації обліку кредитних операцій банком розробляється внутрішньобанківський нормативний документ, який регламентує порядок розгляду документів позичальника, функції структурних підрозділів (кредитного, юридичного, безпеки, супроводження й контролю кредитних операцій), які беруть участь у процесі кредитування, порядок організації роботи з простроченими кредитами та особливості надання окремих їх видів [8, с. 212].

ПАТ «Державний ощадний банк України» – це банківська установа, яка зосереджує свої зусилля на створенні сприятливих та вигідних умов обслуговування клієнтів, розширенні переліку банківських продуктів і послуг. Установи Ощадбанку стабільно працюють в умовах постійної конкуренції на ринку банківських послуг та прагнуть бути конкурентоспроможними.

Розглядаючи організацію кредитних операцій на ПАТ «Державний ощадний банк України», загалом можна виокремити такі напрями:

- обов’язковий розподіл обов’язків та кредитних повноважень під час здійснення кредитних операцій;
- використовуючи внутрішньобанківські документи, через складання стандартів кредитування або кредитних інструкцій виконати опис дій із проведення кредитних операцій;
- створити контрольний механізм кредитних операцій, що включає контроль кредитних повноважень, виконання стандартів кредитування або кредитних інструкцій, технічного та бухгалтерського опрацювання облікових даних.

Облік операцій, пов’язаних із кредитуванням, ведеться в установах Ощадбанку на підставі відповідних документів і на рахунках бухгалтерського обліку, як це представлено на рис. 1.

Надані клієнтам банку кредити в національній та іноземній валюті обліковуються на рахунках другого класу «Операції з клієнтами» таких груп Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України:

- розділ 20 «Кредити, надані суб'єктам господарювання»;
- розділ 21 «Кредити, що надані органам державної влади»;
- розділ 22 «Кредити, що надані фізичним особам».

Більшість із зазначених вище груп рахунків уключає рахунки для обліку наданих кредитів, неамортизованої премії й неамортизованого дисконту за наданими кредитами, простроченої заборгованості за наданими кредитами, нарахованих доходів і прострочених нарахованих доходів.

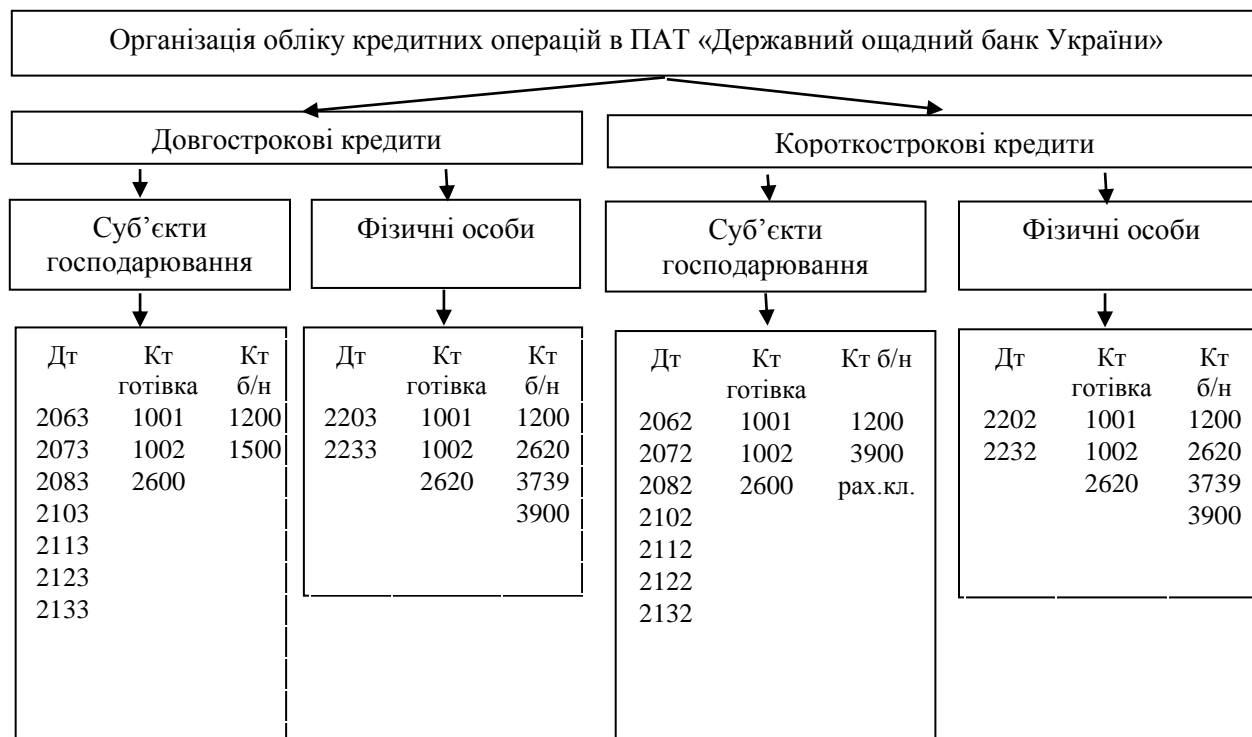

Рис. 1. Організація обліку кредитних операцій у ПАТ «Державний ощадний банк України» на рахунках бухгалтерського обліку

Усі рахунки для обліку наданих банком кредитів є активними. За дебетом цих рахунків проводяться суми наданих кредитів, а за кредитом – суми погашення заборгованості й суми заборгованості, що перераховані на рахунок простроченої заборгованості.

Облік спеціальних резервів за наданими банком кредитами клієнтам відбувається за контрактивними рахунками 24 розділу групи 240 «Резерви під заборгованість за кредитами, що надані клієнтам».

Від проведення операцій із кредитування банки отримують комісійну винагороду та відсотковий дохід, у тому числі у вигляді амортизації дисконту. У випадку отримання коштів за кредитною заборгованістю, що визнана банком безнадійною, такі кошти належать до доходів від повернення раніше списаних активів.

Відсоткові доходи за наданими клієнтам кредитами обліковуються за рахунками 6 класу «Доходи» розділу 60 «Відсоткові доходи» таких груп рахунків:

- 602 «Відсоткові доходи за кредитами, що надані суб'єктам господарювання»;
- 603 «Відсоткові доходи за кредитами, що надані органам державної влади»;
- 604 «Відсоткові доходи за кредитами, що надані фізичним особам».

Нарахування відсотків за наданими кредитами відбувається за номінальною відсотковою ставкою, що передбачена умовами договору й відображається за рахунками з обліку нарахованих доходів.

Визнані банком доходи від проведення кредитних операцій відображаються в бухгалтерському обліку із застосуванням принципу нарахування та обачності. Облік нарахованих доходів здійснюється не рідше одного разу на місяць за кожною кредитною операцією чи договором окремо.

Зобов'язання з кредитування, тобто зобов'язання банку надати клієнту кредит на певних умовах, обліковується за рахунками 9 класу «Позабалансові рахунки», групи 912 «Зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам».

Аналітичний облік за кредитним рахунком ведеться головним бухгалтером на підставі кредитного договору та договору застави після оформлення дозволів на надання кредиту, у картках особистих позичкових рахунків. Проведення оборотів з особистих позичкових рахунків відбувається з відома головного бухгалтера, на основі перевірених та належно оформлених документів. Суми сплачених відсотків і період, за який вони утримані, заносяться у відповідні графи картки особистого рахунка на персональному комп'ютері. Після проведення записів виводиться залишок заборгованості за кредитом. Несплачені в строки згідно з кредитною угодою платежі перераховуються на рахунок прострочених кредитів чи прострочених відсотків.

Система бухгалтерського обліку й внутрішнього контролю має автоматично або напівавтоматично відстежувати стан кредитної заборгованості та надавати дані для складання фінансової звітності. Під час відкриття кредитних рахунків в облікову систему вводяться спеціальні обов'язкові параметри: вид кредиту, цільове спрямування кредиту, вид забезпечення, дата видачі кредиту, дата повернення, початковий строк розміщення. Пізніше вони можуть бути доповнені кількістю пролонгацій, категорією ризику й шифром неплатежів.

Під час організації обліку кредитних операцій установи Ощадного банку здійснюють оцінку фінансового стану позичальника. Банки враховують такі основні показники його діяльності, як платоспроможність, фінансова стійкість, обсяг реалізації, собівартість продукції, обороти на рахунках, склад і динаміка заборгованостей, прибутки, збитки та рентабельність, а також ринкова позиція позичальника й ефективність управління.

Так, у практиці американських банків застосовується «правило п'яти С», за якими критерії відбору клієнтів позначаються словами з початковою буквою «с»:

- character (характер позичальника);
- capacity (фінансові можливості);
- capital (капітал, майно);
- collateral (забезпечення);
- conditions (загальні економічні можливості) [9, с. 314].

Під час формування балансу банку через відсутність розгалуження із субрахунків сум прострочених нарахованих доходів усі суми будуть відображені по субрахунку строком до 31 дня. Тому для вдосконалення організації обліку кредитних операцій на ПАТ «Державний ощадний банк України» вважаємо за доцільне ввести практику обліку прострочених нарахованих доходів за кредитними операціями з перенесенням із субрахунків відповідно до строку непогашення заборгованості. Параметри впливу зміни облікової політики на облік прострочених нарахованих доходів наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Вплив зміни облікової політики на облік прострочених нарахованих доходів
за кредитними операціями**

Дата	Кількість днів прострочення	Облік прострочених нарахованих доходів відповідно до чинної облікової політики			Облік прострочених нарахованих доходів відповідно до запропонованої облікової політики		
		рахунок	субрахунок	S 370	рахунок	субрахунок	S 270
01.05.2015	1	2069	04	I	2069	04	I
01.06.2015	31	2069	04	I	2069	04	I
02.06.2015	32	2069	04	I	2069	07	I
01.07.2015	61	2069	04	H	2069	24	H

Деякі субрахунки рахунка 2069 «Прострочені нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»:

- 04 – прострочені нараховані доходи до 31 дня за короткостроковими кредитами в поточну діяльність;
- 07 – прострочені нараховані доходи від 32 до 60 днів за короткостроковими кредитами в поточну діяльність;
- 24 – прострочені нараховані доходи понад 60 днів за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання.

Кожний рахунок бухгалтерського обліку має статистичні параметри. Термін прострочення відсотків відповідає значенням поля S 370 довідника KL-S370:

- 0 – строк оплати не настав;
- I – прострочена до 60 днів;
- H – прострочена понад 60 днів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, правильна організація банком процесу обліку кредитних операцій забезпечить ефективну й гнучку систему управління кредитними операціями. Зросте довіра кредиторів і вкладників до банків у результаті підвищення стабільності, стійкості та конкурентоспроможності на світовому ринку банківської системи України, спроможної максимально і якісно задовольнити потреби населення й економіки в кредитах та інших банківських послугах.

Джерела та література

1. Сп'як Г. І. Облік і аудит у банках / Г. І. Сп'як, Т. І. Фаріон. – Київ : Атіка, 2004. – 328 с.
2. Облік і аудит у банках : навч. підруч. / О. Г. Коренева, Н. Г. Слав'янська, Н. Г. Євченко, О. В. Карпенко ; за ред. О. Г. Кореневої, Н. Г. Слав'янської. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 493 с.
3. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках України / Л. М. Кіндрацька. – Київ : КНЕУ, 2001. – 636 с.
4. Банківські операції : навч. підруч. / В. І. Капран, М. С. Кривченко, О. К. Коваленко, С. І. Омельченко. – Київ : Центр навч. літ., 2006. – 208 с.
5. Операції комерційних банків / Р. Р. Коцовська, В. І. Ричаківська, Г. П. Табачук, Я. В. Грудзевич, М. А. Вознюк. – 4-те вид. – Київ : Алерта, 2004. – 500 с.
6. Васюренко О. В. Банківські операції. / О. В. Васюренко. – 4-те вид., перероб. і доп. – Київ : Знання, 2004. – 324 с.
7. Литвин Н. Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ) / Н. Б. Литвин. – Київ : [б, в.], 2010. – 608 с.
8. Кузьмінська О. Е. Організація обліку в банках / О. Е. Кузьмінська, В. Б. Кириленко. – Київ : КНЕУ, 2002. – 282 с.
9. Шеремет А. Д. Методы оценки кредитоспособности предприятий в западных странах: Реформирование бухгалтерского учета в соответствии с международными стандартами // А. Д. Шеремет Татуровские чтения сб. статей, экон. факт МГУ им. М. В. Ломоносова 26–27 июня 2000 г. / под ред. А. Н. Хорина. – Москва : Макс-Пресс, 2000. – С. 314–317.

References

1. Spiak, H. I. and Farion, T. I. (2004), *Oblik i audyt u bankakh* [Accounting and audit in banks], Atika, Kyiv, Ukraine.
2. Korenieva, O. H., Slav'ians'ka, N. H., Yevchenko, N. H. and Karpenko O. V. (2007), *Oblik i audyt u bankakh* [Account and audit in banks], Universytets'ka knyha, Sumy, Ukraine.
3. Kindrats'ka, L. M. (2001), *Bukhhalters'kyj oblik u bankakh Ukrainy* [Accounting in banks of Ukraine], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.
4. Kapran, V. I., Kryvchenko, M. S., Kovalenko, O. K. and Omel'chenko S. I. (2006), *Bankivs'ki operatsii* [Banking transactions], Tsentr navchal'noi literatury, Kyiv, Ukraine.
5. Kotsovs'ka, R. R., Rychakivs'ka, V. I., Tabachuk, H. P., Hrudzevych, Ya. V. and Vozniuk, M. A. (2004), *Operatsii komertsijnykh bankiv* [Transactions of commercial banks], 4th ed., Alerta, Kyiv, Ukraine.
6. Vasiurenko, O. V. (2004), *Bankivs'ki operatsii* [Banking transactions], 4th ed., Znannia, Kyiv, Ukraine.
7. Lytvyn, N. B. (2010), *Finansovyj oblik u bankakh (u konteksti MSFZ)* [Financial accounting in banks (within the context of IFRS)], Kyiv, Ukraine.
8. Kuz'mins'ka O. E. (2002), *Orhanizatsiia obliku v bankakh* [Accounting management in banks], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.
9. Sheremet, A. D. (2000) *Metody ocenki kreditosposobnosti predpriyatij v zapadnyh stranah: Reformirovanie bukhgalterskogo ucheta v sootvetstvii s mezhdunarodnymi standartami* [Methods of assessment of companies

creditworthiness in western countries: Reform of accounting in accordance with international financial reporting standards], Moscow, Russian Federation.

Ольга Маркус. Учет операций и кредитования в системе учреждений Сберегательного банка Украины. В современных условиях хозяйствования все большее значение приобретает проблема формирования эффективной методики учета кредитных операций банков. Целью исследования является обоснование теоретико-методических аспектов совершенствования организации учета кредитных операций на ОАО «Государственный сберегательный банк Украины». Проанализированы подходы ученых к трактовке сущности «кредитная операция», определяется ее место в системе родственных понятий. Идентифицирована организация учета кредитных операций банка как процесс, охватывающий распределение обязанностей и кредитных полномочий при осуществлении операций; описание процедур выполнения кредитных операций и контроль за ними.

Сформирована модель кредитования физических и юридических лиц, которая дает возможность учесть все аспекты организационного процесса учета кредитных операций и повысить качество учетных процедур на ОАО «Государственный сберегательный банк Украины». С целью усовершенствования организации учета кредитных операций на ОАО «Государственный сберегательный банк Украины» предлагается ввести практику учета просроченных начисленных доходов по кредитным операциям с переносом по субсчетам в соответствии со сроком непогашения задолженности. Такая организация банком процесса учета кредитных операций обеспечит эффективную и гибкую систему управления кредитными операциями. Возрастет доверие кредиторов и вкладчиков к банкам в результате повышения стабильности, устойчивости и конкурентоспособности на мировом рынке банковской системы Украины, способной максимально и качественно удовлетворить потребности населения и экономики в кредитах и других банковских услугах.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, организация учета, кредит, кредитные операции, юридическое лицо, физическое лицо.

Olga Markus. Accounting Operations and Lending in the System of Institutions of the Savings Bank of Ukraine. In modern conditions of management, the problem of forming an effective methodology for accounting credit banking operations is becoming more important. The purpose of the study is to substantiate the theoretical and methodological aspects of improving the organization of credit operations accounting at PJSC «State Savings Bank of Ukraine». Was been analyzed the approaches of scientists to the interpretation of the essence «credit operation», and was determined place in the system of related concepts. Was identified the organization of accounting of credit banking operations as a process covering the distribution of duties and credit powers in the course of operations is identified; description of procedures for performing credit operations and control over them.

A model for lending to individuals and legal entities has been developed, which makes it possible to take into account all aspects of the organizational process of recording credit operations and to improve the quality of accounting procedures at PJSC «State savings bank of Ukraine». With the purpose of improving the organization of credit operations accounting, PJSC «State savings bank of Ukraine» was asked to introduce the practice of accounting for overdue accrued income for credit operations with transfer to sub-accounts in accordance with the period of non-repayment of debts. Such a bank's organization of the process of recording credit operations will provide an efficient and flexible system for managing credit operations. The trust of creditors and depositors to banks will increase as a result of increasing stability, stability and competitiveness in the world market of the banking system of Ukraine, capable of meeting the needs of the population and the economy in loans and other banking services to the maximum and qualitatively.

Key words: accounting, accounting organization, credit, credit operations, legal entity, individual.

Стаття надійшла до редколегії
13.02.2017 р.

УДК 657.471

Надія Букало – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Управлінський облік як складова частина обліку підприємства

У статті розглянуто етапи розвитку управлінського обліку, досліджено його принципи та функції, взаємозв'язок та основні відмінності фінансового й управлінського обліку, який дає інформацію про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством.